

דף שבועי

בס"ד

פרשת קרח, תשפ"ד, מספר 1576

זכויות הכוהנים והלוויים וחובותיהם –

מבנה הפרשייה, הקשרה ומסריה

עמוס פריש

בכוהנים, צאצאי אהרון, ושני הקטעים הנותרים עוסקים בלוויים. אצל הכוהנים החלק הראשון מציג את חובותיהם, והחלק השני את זכויותיהם – קבלת מתנות כהונה.³ אצל בני לוי הסדר מתהפך: בחלק הראשון המוקדש להם מוצגת הזכות: קבלת המעשר שהיא המתנה ללוויים, ואילו בחלק השני מוצגת חובתם: לתת לאהרון הכהן מעשר מן המעשר. המילה המנחה נת"ן מופיעה בכל ארבעת הקטעים ומלכדת אותם: ארבע הופעות השורש בקטע הראשון מתייחסות למעמדם של הכוהנים לפני ה' (פס' ז) ולמעמדם של הלוויים מול ה' ומול הכוהנים: "לְכֶם מִתְּנֵה נְתָנִים לְה' לְעֶבֶד אֶת עֲבֹדַת אֱהִל מוֹעֵד" (במ' יח:ו). שש ההופעות בקטע השני מתייחסות כולן למתנות הכהונה שהכוהנים מקבלים מבני ישראל; שתי הופעות השורש בקטע השלישי מתייחסות למתנת הלוי שהוא מקבל מבני ישראל; ושלוש הופעותיה בקטע האחרון מציגות את השילוב הקיים במעמדם של הלוויים: הם מקבלים את המעשר מבני העם, ועליהם לתת ממנו לכוהנים מעשר מן המעשר.

הקטע הראשון (פס' א-ז) עם שהוא מוקדש לכוהנים, יש בו התייחסות רבה אל הלוויים, והם מוצגים בו כנלווים אל אהרון ובניו וכמשרתיהם. המילה המנחה שמ"ר (9 מופעים בקטע, מתוכם 5 במילה "משמרת") מהדקת בו את הזיקה בין הלוויים לכוהנים.⁴ כמעין תמונת מראה מצויה בקטע האחרון (פס' כה-לב), המוקדש לזכויות הלוויים, ויש בו התייחסות אל הכוהנים, בכך שהלוויים נדרשים לתת להם ממתנותיהם – מעשר מן המעשר שהם מקבלים.

מה מקומה של פרשיית חוקים זו בהקשרה? למרות הדמיון הסוגתי, לא נראה בה כל קשר אל ההמשך – דיני פרה אדומה, אך ניכר הקשר אל מה

מיד בתום הסיפור המסעיר של מרד קורח או עוברים להצגה של מוצות, הנוגעות לכוהנים וללוויים, ללא כל דרמה (במ' י"ח).¹ בעיון בהן נתמקד כאן בשלוש שאלות: (1) מה המבנה של פרשיית המצוות, ומהם היחסים ההדדיים בין חלקיה? (2) איך פרשיית המצוות מתקשרת אל סביבתה הטקסטואלית? (3) מהם המסרים העולים ממנה, ממה שנאמר בה במפורש וממה שאך נרמז בה?

על פי לשונות הפתיחה ותוך התחשבות בתכנים ניתן לחלק את הפרשייה לארבעה קטעים: שלוש הופעות של הנוסחה "ויאמר / וידבר ה' אל-...". יוצרות את פתיחת החלקים הראשון (במ' יח:א), השני (שם:ח) והרביעי (שם:כה). החלק השלישי אינו נפתח בנוסחה כזו, אלא בלשון "וּלְבָנֵי לֵוִי" (שם:כא). בפסוק אחד לפנינו מצויה עוד הופעה של הנוסחה "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרָן" (שם:כ), וההמשך המיידי הוא "בְּאַרְצָם"; ניסוח שלטעמנו מעיד על כך שלא עניין חדש נפתח כאן, אלא הנושא הנדון ממשיך ואף מסתיים. אם נרצה לייחס להיגד זה משמעות נוסחתית, אולי נוכל לראותו כנוסחת סיום.²

בחינת תוכנם של ארבעת הקטעים מעלה שהם נחלקים לשניים-שניים; שני הראשונים עוסקים

* פרופ' אמריטוס עמוס פריש, המחלקה לתנ"ך וביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.
1 המעבר מסיפור לחוק מתרחש בעליל בפס' א ולא קודם לכן, ולפיכך נפתח את היחידה הספרותית בפסוק זה (וכן, לדוגמה, נוקטים גם הרטום, Wenham ו-Ashley בפירושיהם). עם זאת, רבים רואים את פתיחתה כבר בתלונת העם (יז:כז-כח).

2 ואכן, לפי המסורה מופיעה כאן פרשה סתומה. בין המצדדים בתיחום זה יוזכרו שוב הרטום, Wenham ו-Ashley וכן מושקוביץ (בפירושו בסדרת דעת מקרא). בבחינת ניסוחם של הפסוקים ניכר ההבדל בין לשון נוכח שבפס' כ, הממשיך את סגנון הקטע המתחיל בפס' ח ואשר מופנה אל אהרון, לבין פס' כא-כד המעוצבים בלשון נסתרים (והרישא של פס' כג – בלשון נסתרי). הבדל צורני זה מצטרף ללשון הפתיחה "ולבני לוי" שבראש פס' כא. גם בבחינת תוכנם של הפסוקים קשה, לטעמי, לראות בפס' כ פתיחה, שכן בתוך הקטע שיווצר (פס' כ-כד) רק פס' כ עוסק באהרון, בעוד שכל הפסוקים הבאים אחריו מוקדשים לבני לוי. ובניגוד לפס' כ, שכל כולו ממוקד באי הענקת נחלה לאהרון, הנושא של היעדר נחלה לבני לוי לא זו בלבד שאינו מופיע בהם בנושא יחיד, אלא הוא אף מצטייר כטפל.

3 המילה המנחה "משמרת" (פס' ג [פעמיים], ד, ה [פעמיים]); ח מגלמת את הזיקה שבין הזכות לחובה. וראו עוד לקמן בפסקה הבאה.

4 תחילה היא אמורה רק על הלוויים (פס' ג-ד), ולבסוף רק על הכוהנים, אהרון ובניו (פס' ז), ובתוכם היא אמורה לדעתנו עליהם יחדיו (פס' ה), כפי שפירשו רלב"ג ור"י אברבנאל.

אליו. כך נאמר במפורש כבר בפסוק הראשון: "אֲתָה וּבְנִיךָ וּבֵית אָבִיךָ אֲתָךְ תִּשָּׂאוּ אֶת עֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאֲתָה וּבְנִיךָ אֲתָךְ תִּשָּׂאוּ אֶת עֹן כְּהֵנְתְּכֶם" (במ' יח:א).

ב) הבחירה כרוכה לא רק בזכויות, אלא גם בחובות; לצד מתנות הכהונה, נשללת מהכהנים נחלה בארץ, וכך נאמר לאהרון: "אֲנִי חִלַּקְתִּי וְנִחַלְתִּיךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם שם:כ). אצל הלויים נאמר תחילה שהמתנות הן "חִלְף עֲבֹדְתֶם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֵל מוֹעֵד" (שם שם:כא), אך בסיום הקטע: "כִּי אַתְּ מַעֲשֵׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לְה' תְּרוּמָה נְתַתִּי לְלוֹיִם לְנַחֲלָה עַל כֵּן אֲמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחָלוּ נַחֲלָה" (שם שם:כד). כיוון שזכו למעשר, הרי זו נחלתם, ולא יזכו לנחלה בארץ.

ג) הבחירה בכהנים היא ברית נצחית עימם: "לְתַק עוֹלָם בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא לִפְנֵי ה' לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֲתָךְ" (שם שם:יט). במקרא כולו מופיע הצירוף "ברית מלח" עוד פעם אחת, בנאום אביה (בדה"ב יג:ה), כביטוי לנצחיות הברית. שם זו ברית המלוכה לדוד, ואצלנו זו ברית הכהונה לאהרון.⁶

ד) אשר ליחסים בין הלויים לכהנים – הלויים ניצבים כאן במעמד ביניים; הם הובדלו מכל עם ישראל, אך לא הגיעו למעמד הכהנים, אלא "וַיִּלְווּ עִלְיָךְ וַיִּשְׁרְתוּךָ" (פס' ב). עם זאת, הם אינם משועבדים לכהנים, אלא הם כפופים לה'. מעמד זה משתקף גם במתנות הנוגעות להם: מחד גיסא הם יקבלו מבני ישראל את המעשר, אך מאידך גיסא מן המעשר שהם יקבלו הם ייתנו מעשר לכהנים.

בראשית סיפור קורח מוטחת במשה ובאהרון השאלה הרטורית: "וַיִּמְדוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה'?" (שם טז:ג); משה ואהרון מואשמים שהם בחרו את עצמם ומשתררים על העם. השורש נש"א חוזר בפתיחת הפרשייה שדנו בה, כשהוא מוסב על אהרון ובניו, אך בהקשר שונה לחלוטין: הטלת אחריות כבדה על אהרון וזרעו לאחר שה' בחר בהם: "תִּשָּׂאוּ אֶת עֹן הַמִּקְדָּשׁ... תִּשָּׂאוּ אֶת עֹן כְּהֵנְתְּכֶם" (יח:א). בחירה ואחריות באות כאחד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שקדם לה, והוא סיפור המרד של קורח ועדתו. ישנו קישור אחד שהוא לכאורה מפורש בכתוב: כהנמקה לחובת הכהנים המתגברים בלויים להשגיח על שמירת המשכן ולמנוע כניסת זרים אליו, נאמר: "וְלֹא יְהִי עוֹד קֶצֶף עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' יח:ה). רש"י (בעקבות מדרש ספרי במדבר) הבהיר למה מתייחס הכתוב: "כמו שהיה כבר, שנאמר: 'כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף' (שם יז:יא)". כלומר, השמירה המוקפדת שתונהג תמנע הישנות של מה שקרה בעקבות מרד קורח – קצף ה' שהביא לנגף בעם בגלל תלונתם החרیפה על משה ואהרון: "אַתֶּם הִמַּתֶּם אֶת עַם ה'" (שם שם:ו). בכך אין בעצם התייחסות ישירה אל מרד קורח, אלא אל משהו שקרה בעקבותיו – הביקורת העממית על אובדנם (בבליעת האדמה ובשריפה) של אנשי עדת קורח. התייחסות ישירה יותר לתכנים של התקוממות קורח נוכל למצוא בנושא של המצוות – מעמד הכהנים והלויים. בניגוד לסיסמת קורח, "כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קֹדְשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וַיִּמְדוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה'" (שם טז:ג), סדרת המצוות מטעימה שיש נבחרים מקרב בני העם, והם הכהנים והלויים. הם נבדלים משאר בני העם בכך שהם שומרים על המשכן מפני חדירת זרים אליו, ובכך שהם מקבלים מבני העם מתנות. כנגד זה לא יזכו לקבל נחלה בארץ, בניגוד לבני שאר השבטים. ויושם לב: לעומת האזכור המפורש של הלויים ("מִטָּה לְוִי", "הַלְוִיִּם", "וְלִבְנֵי לְוִי"), הכהנים אינם נזכרים בשם, אלא ההתייחסות היא אישית אל אהרון ובניו, על אף הופעת המושג "כְּהֵנְתְּכֶם". דומה שיש כאן תשובה של ה' למערערים על מעמד אהרון; אהרון הוא האיש הקדוש, ומעמדו עובר אל בניו, והלויים כפופים להם. יש כאן מעין אשרור שמיימי לתגובת משה אל קורח:

וַיִּקְרַב אֲתָךְ וְאֶת כָּל אַחֲיֶיךָ בְּנֵי לְוִי אֲתָךְ וּבִקְשֶׁתְּךָ גַם כְּהֵנָּה. לָכֵן אֲתָה וְכָל עֲדֹתְךָ הַנְּעֻדִים עַל ה' וְאַהֲרֹן מִה הוּא כִּי תִלּוּנוּ [קרי: תִּלְיִנוּ] עֲלֵיו (במ' טז:י-יא).

תשובה זו מצטרפת אל תוצאות מבחן הקטורת ומבחן המטות.

ישנה גם התייחסות אל טענתם האחרונה של בני ישראל החותמת את סיפור קורח: "כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁכַּן ה' יָמוּת הָאֵם תִּמְנוּ לְגוֹעַ" (שם יז:כח). התגובה לכך היא אומנם אישור רשמי של מצב זה ואזהרת העם מלהתקרב: "וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם" (שם יח:ד), "וְהָזָר הַקָּרֵב יוּמַת" (שם שם:ז), אולם על הנבחרים מוטלת משימת השמירה מפני חדירת הזרים, ובכך הללו יינצלו מסכנת המוות. ניתן לראות בזאת מענה מסוים לטענת העם.⁵ נעמוד בקצרה על ארבעה מסרים העולים מפרשייה זו:

א) הבחירה כרוכה באחריות כבדה; הנבחרים (הכהנים) עצמם מאוימים בעונש אם ייכשלו במשימת השמירה על המשכן ומניעת כניסת זרים

5 ראו לדוגמה: רשב"ם, ראב"ע ור' יוסף בכור שור, ובהבלטה אצל י' מילגרום (בתוך: מ' ויינפלד [עורך ראשון], עולם התנ"ך: במדבר, תל-אביב 1993, עמ' 106), אשר מכוון תפיסה זו מצרף לחלק הראשון את שני פסוקי הטענה (יז:כז-כח), ומכנה קטע זה בשם "האחריות הפולחנית להסגת גבול" (וראו לעיל הערה 1).

6 ועוד מופיע בהיפוך סדר הרכיבים: "וְלֹא תִשְׁבֵּית מֶלַח בְּרִית אֶל-לְהִיךָ מֵעַל מִנְחֹתֶיךָ" (וי' ב:ג).